

states that in the context of training the development of personality autonomy of the future primary school teacher is closely connected to cognitive activity, independence, initiative, responsibility, freedom of choice, self-management skills, motivation in mastering new knowledge and ways of action. The author specifies the functions of personality autonomy as a part of the organizational culture of the future primary school teacher – adaptation to rapidly changing educational environment, acquiring mobility, flexibility, and competitiveness.

Key words: *teachers training, personality autonomy, future primary school teacher, organizational culture.*

УДК: 378.057.86

Цись Олег Олександрович – асистент кафедри загальнотехнічних дисциплін Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький Національний університет»
E-mail: ukraina_tsys@mail.ru

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Розвиток сучасного українського суспільства протягом останніх років супроводжувався рядом реформаційних процесів, які торкнулися соціальної, економічної, політичної, освітньої, культурної, інформаційної та інших сфер. Рушієм таких перетворень стали стрімкий розвиток науки, техніки, технологій виробництва, інформаційно-комунікаційних технологій, транспорту та ін. Це, в свою чергу, сприяло підвищенню динамічності й мінливості звичних тенденцій суспільного життя, що спричинило дестабілізацію, а у деяких випадках стало причиною виникнення різного роду криз. Фахівці різних галузей не були готові до подібної динаміки суспільних, виробничих і економічних процесів, що зумовило зниження їх конкурентоздатності. Таким чином гостро постало питання про створення якісно нових, професійно мобільних фахівців здатних працювати у новому, динамічному професійному середовищі.

Основним, і найбільш дієвим інструментом формування особистісних якостей, здібностей і необхідних компетенцій і компетентностей майбутніх професійно мобільних фахівців є вища освіта. Однак, перш за все необхідно з'ясувати значення поняття «професійна мобільність». Аналіз науково-педагогічної літератури показав, що на сьогодні, серед науковців, не існує єдиної точки зору стосовно трактування поняття «професійна мобільність». Це, на наш погляд, є проблемою, адже в залежності від розуміння даного поняття, підходи, методи, шляхи його реалізації, можуть

змінюватись. Тому доцільним буде розглянути й проаналізувати існуючі трактування поняття «професійна мобільність».

Метою статті є висвітлення різних підходів до трактування поняття «професійна мобільність» з точки зору педагогіки.

Проблеми підготовки професійно мобільних фахівців різних галузей знайшли своє відображення у дослідженнях як вітчизняних так і зарубіжних вчених (Є. Іванченко, В. Солоненко, А. Ващенко, Л. Сушенцева, Н. Кожемякіна, Ю. Калиновський, Л. Амірова, В. Гринько, Р. Пріма, Ю. Клименко, Б. Ігошев та ін.) Відповідно до предмету нашого дослідження нас цікавили підходи науковців до трактування поняття «професійна мобільність». Ми вважаємо за необхідне спочатку розглянути дефініції поняття «професійна мобільність» у підготовці фахівців різних галузей.

Досліджуючи педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх економістів, Є. Іванченко розглядає професійну мобільність як інтегровану якість особистості, що виявляється в здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у професійній сфері; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, згідно з аналізом економічної і соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у професійній сфері, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці [5, с. 31].

У своїй науковій праці «Формування професійної мобільності майбутніх економістів-менеджерів в освітньому процесі вищого навчального закладу» В. Солоненко спирається на компетентнісний підхід й визначає професійну мобільність як «інтегративну характеристику готовності й здатності особистості до якісного і швидкого оволодіння ключовими (інваріативними) і професійними (варіативними) компетенціями, постійному підвищенню рівня своєї компетентності в різних видах професійної діяльності, успішному просуванню по службовим сходам, побудові власної траєкторії професійного розвитку й ефективному функціонуванню в різних соціально-професійних спільнотах, самореалізації людини в професії та житті» [7, с. 28]. Науковець зауважує, що процес формування професійної мобільності відбувається за трьома напрямками (векторами) – горизонтальному (оволодіння ключовими й професійними компетенціями), вертикальному (успішне просування по службовим

сходинам), і центральному (формування й розвиток важливих особистісних якостей і характеристик суб'єкта діяльності).

На окрему увагу заслуговує праця А. Ващенко, який досліджував професійну мобільність офіцера Збройних сил України і визначав її як «інтегровану сукупність соціальних, індивідуальних та військово-професійних якостей особистості офіцера, які забезпечують продуктивне виконання покладених на нього службово-професійних обов'язків у встановлений термін з мінімальними витратами людських ресурсів і матеріальних засобів, на будь-якій посаді, як у мирний так і у воєнний час, а також надають змоги планувати свою кар'єру та професійний ріст» [6, с. 43].

Дослідженню професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників присвятила свою роботу Л. Сушенцева. Вона зазначає, що «професійна мобільність майбутнього кваліфікованого робітника – це інтегрована якість особистості, що необхідна для її успішної життєдіяльності в умовах сучасного ринку праці, виявляється в професійній діяльності і забезпечує самовизначення й самореалізацію в житті й праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій і прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище» [10, с. 30]. Науковець підкреслює що професійна мобільність, перш за все необхідна для успішного професійного розвитку особистості, що впливає на зміни в її структурі і виявляється у мотивованій трудовій діяльності, «прийнятті» людиною професії, професійній поведінці.

Досліджуючи умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв Н. Кожемякіна розглядає професійну мобільність як «здібність і готовність особистості працювати в умовах швидких динамічних (горизонтальних і вертикальних) змін у рамках професійно-управлінської діяльності у сфері агропромислового комплексу України, а також в умовах певних соціальних перетворень (статусу, ролі, професії і т. ін.)» [4, с. 8]. Вчена зазначає, що рівень професійної мобільності менеджерів-аграріїв залежить від сформованості таких професійно важливих особистісних якостей як комунікативність, професійна компетентність, готовність до ризику і змін у професійній діяльності.

Особливий інтерес у нас викликали дослідження, пов'язані з формуванням і розвитком професійної мобільності педагогів. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що значна частина дослідників розглядає професійну мобільність як інтегровану якість особистості, зокрема педагога. Так досліджуючи проблеми мобільності педагогів в освіті дорослих Ю. Калиновський

розглядає мобільність як інтегративну якість особистості, що характеризує її здатність швидко змінювати свій статус або стан у соціальному, культурному або професійному середовищі [1, с. 284]. Такий же підхід обґрунтовує і Л. Амірова, яка розглядає професійну мобільність як інтегративну якість особистості, але доповнює її додатковим параметром, що характеризує діяльність особистості у професійному середовищі. Науковець розглянувши феномен професійної мобільності педагога у потенційному і актуальному аспектах, робить висновок про те, що «дана інтегративна якість особистості спеціаліста може бути представлена у двох взаємопов'язаних площинах – як риса особистості, і як характеристика діяльності у пізнавальному й професійному процесах» [2, с. 93]. Зауважмо, що зміст поняття професійної мобільності як якості особистості науковець розкриває через призму професійної діяльності, що створює оптимальні умови для дослідження даного феномену.

Схожої позиції дотримується В. Гринько, досліджуючи складові професійної мобільності викладача вищої школи, науковець зауважує, що «професійна мобільність викладача вищої школи – це інтегративна якість особистості, яка поєднує у собі сформовану внутрішню потребу в професійній мобільності, здібності й знанню основу професійної мобільності, а також самоусвідомлення особистістю своєї професійної мобільності сформоване на основі рефлексії готовності до професійної мобільності». Варто зазначити, що вчена додатково виокремлює і розкриває вплив такої складової професійної мобільності як глибоке сформоване знання суті поняття, внутрішню потребу і самоусвідомлення власної готовності бути професійно мобільною особистістю, а також виділяє професійні компетентності, що належать до складових професійної мобільності сучасного викладача: «до складових професійної мобільності сучасного викладача вищої школи належать професійні компетентності (ключові й загальнопрофесійні), готовність особистості до швидкого реагування на ситуацію ускладнення та актуалізації всіх потенційних можливостей при виборі варіантів і способів вирішення професійно-педагогічних завдань, здатність до прогнозування професійної самореалізації, діловитість, професійна інтуїція, професійна і соціальна активність, життєвий і професійний досвід» [3, с. 138-142].

Цікавою є думка Ю. Клименко, яка досліджуючи професійну мобільність майбутніх вчителів у країнах Євросоюзу розглядає дане поняття поряд з іншими формами мобільності, зокрема, академічна мобільність (можливість для студентів, викладачів,

адміністративно-управлінського персоналу вищих навчальних закладів «переміщуватися» з одного ВНЗ до іншого) і віртуальна мобільність (можливість навчатися, викладати та займатися науковими дослідженнями в іншому закладі освіти засобами дистанційних та телекомунікаційних технологій). Професійну мобільність науковець визначає як «адекватне поєднання внутрішньої і зовнішньої її ознак, тобто – професійної компетентності, гнучкості, новаторства, рухомості в освітньому просторі завдяки участі в освітньому обміні, що сприяє професійному збагаченню, забезпечує самовдосконалення і саморозвиток» [8, с. 9].

Заслугує на увагу думка Р. Пріми, яка досліджуючи теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти, розглядає професійну мобільність як «особистісно-професійну характеристику фахівця, важливу ознаку пізнавальної самостійності вчителя, що відображається у діяльності спрямованій на розвиток інтелектуальної ініціативи вихованців» [9, с. 15]. На думку дослідниці, професійна мобільність є водночас передумовою і результатом вияву творчої індивідуальності фахівця.

Досліджуючи системно-інтегровану організацію підготовки професійно-мобільних кадрів в системі неперервної педагогічної освіти Б. Ігошев розкриває сутність поняття «професійної мобільності» як динамічної якості особистості, що зумовлює успішність її адаптації до умов професійної діяльності що постійно змінюються, здатність освоювати інновації в освіті, готовність до самовдосконалення, саморозвитку й реалізації себе в професійному суспільстві. Науковець зазначає що професійна мобільність як інтегральна якість особистості характеризується відкритістю (схильність до всього нового, здатність відмовлятися від стереотипів і шаблонів у сприйнятті дійсності і в діяльності), активністю (готовність до діяльності, зовнішнього прояву намірів, освоєння нових форм і видів діяльності), адаптивністю (здатність ефективно пристосовуватися до мінливих умов професійної та соціальної діяльності), комунікативністю (здатність і готовність встановлювати необхідні зв'язки і контакти з суб'єктами освітньої діяльності), креативністю (творче ставлення до зовнішнього середовища і організації власної діяльності, готовність до їх цілеспрямованому та доцільному перетворенню). В загальному розумінні вчений визначає професійну мобільність як «інтегральну особистісно-професійну якість фахівців, що забезпечує і їх особистісно-професійну самореалізацію і в той же час розвиток сфери професійної діяльності, що, в свою чергу, стає чинником

динамічного розвитку суспільства в цілому» [11, с. 31].

Отже, можемо говорити про професійну мобільність педагога як інтегровану якість особистості. Водночас у своєму дослідженні Л. Амірова висловлює думку про те, що професійна мобільність є важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста в умовах швидких змін техніки і технологій виробництва й визначає її як «екзистенціальну орієнтацію особистості, представлену в її структурі у вигляді ціннісно-смыслового конструкту, продукуючого в окремі моменти життя види, типи, рівні мобілізації, адекватні вимогам середовища.» Науковець підкреслює, що «професійна мобільність спеціаліста тісно пов'язана з такими поняттями, як «динамічність» й «задоволеність професійною діяльністю», й у більшості випадків зумовлена ступенем відповідності індивідуальних якостей особистості вимогам професії» [2, с. 89-91]. Варто зауважити, що в загальному розумінні Л. Амірова визначає професійну мобільність як можливість і здатність успішно переключатися на інший вид діяльності або змінювати вид праці.

Таким чином, аналіз різних підходів до трактування поняття «професійна мобільність» свідчить, що всі вони мають спільну рису, а саме: науковці визначають професійну мобільність як певну сукупність особистісних якостей і ключових компетенцій, які необхідно набути майбутньому фахівцю в процесі формування його професійної мобільності. Проте неможливо обрати еталоном той чи інший підхід, адже формування професійної мобільності для кожної конкретної професії чи спеціальності є процес індивідуальний і залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів, котрі впливають на цей процес.

Подальшим етапом нашого дослідження є вивчення й аналіз сучасних методів, способів і умов формування професійної мобільності майбутніх фахівців.

Література

1. Калиновский Ю.И. Введение в андрагогику. Мобильность педагога в образовании взрослых: Монография / Ю.И. Калиновский. – М. : Вита-Пресс, 2000. – 308 с.
2. Амирова Л.А. Проблема профессиональной мобильности педагога и перспективные ориентиры ее развития / Л.А. Амирова // Образование и наука: журнал теоретических и прикладных исследований Уральского отделения Российской Академии образования. – 2009. – № 8 (65). – С. 86-96.
3. Гринько В.О. Емпіричне дослідження складових професійної мобільності викладача вищої школи / В.О. Гринько // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Випуск 7, 2013

України // Проблеми сучасної психології. – 2011. – Вип. 14. – С.134-143.

4. Кожемякіна Н.І. Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.І. Кожемякіна. – Одеса, 2006. – 20 с.

5. Іванченко Є.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04/ Є. А. Іванченко. – Одеса, 2005. – 266 с.

6. Ващенко А. М. Формування професійної мобільності майбутніх офіцерів у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А.М. Ващенко. – Одеса, 2006. – 183 с.

7. Солоненко В.А. Формирование профессиональной мобильности будущих экономистов-менеджеров в образовательном процессе вуза: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08/ В.А. Солоненко. – Брянск, 2010. – 174 с.

8. Клименко Ю.А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю.А. Клименко. – Умань, 2011. – 20 с.

9. Пріма Р.М. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Р.М. Пріма. – Одеса, 2010. – 42 с.

10. Сушенцева Л.Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Л.Л. Сушенцева. – К., 2012. – 44 с.

11. Игошев Б.М. Системно-интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов: автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.08 / Б.М. Игошев.– М., 2008.– 39 с.

Цысь Олег Александрович – ассистент кафедры общетехнических дисциплин Криворожского педагогического института ГВУЗ «Криворожский Национальный университет»
E-mail: ukraina_tsys@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ МОБИЛЬНОСТЬ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА КАК НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

Аннотация. В статье автор раскрывает различные подходы ученых-педагогов к трактовке понятий «профессиональная мобильность» и «профессиональная мобильность будущего специалиста». Изложены результаты теоретического анализа научно-педагогической литературы связанной с формированием и развитием профессиональной мобильности педагогов, а также с проблемами подготовки профессионально мобильных специалистов различных отраслей (экономистов, менеджеров-аграриев, военнослужащих, квалифицированных рабочих и др.) Обозначены пути и направления для дальнейших исследований.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, профессиональная мобильность будущего специалиста, профессиональная мобильность педагога.

Tsys Oleg - Assistant of the Department of General Technical Disciplines of the Krivoy Rog Pedagogical Institute SHEI «Krivoy Rog National University»

E-mail: ukraina_tsys@mail.ru

PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SPECIALIST AS A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL CATEGORY

Summary. *The article deals with different approaches of researchers in pedagogy as to the interpretation of the concepts of «professional mobility» and «professional mobility of the future specialist». The results of theoretical analysis of scientific and educational literature related to the formation and development of the professional mobility of teachers and the problems of professional mobile training specialists in various fields (economists, managers, farmers, soldiers, skilled workers and other) are shown. The author analyses the approaches in which professional mobility is seen as an integrated quality of the individual (J. Kalinowski, L. Amirova, V. Grinko, E. Ivanchenko, L. Sushentseva), personal and professional characteristics of the specialist (R. Prima), the dynamic quality of the individual (B. Ilioshev), competence approach (V. Solonenko) and others, as in the training of teachers and specialists in other fields. The ways and directions for further research are determined.*

Key words: *professional mobility, professional mobility of the future specialists, professional mobility of the teacher.*